

SHAXS

MANSUROVA MANZURA MURODQOBIL QIZI**HAZRATOVA RUHSHONA JO'RABEK QIZI**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti 1-bosqich talabasi

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya

kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

Annotasiya: Ushbu maqolada psixologiyada muhim tushuncha sanaladigan shaxs fenomeni keng yoritilgan. Maqolada shaxsning mazmun-mohiyati, individ va shaxs o'rtasidagi farqlar, shaxsning ichki psixik tuzilishi – endopsixika, shuningdek, uning tashqi ijtimoiy faoliyat va munosabatlarda namoyon bo'ladigan jihatlari – ekzopsixika haqida izohlar beriladi. Jahon psixologiyasida mashhur bo'lgan Z. Freyd, A. Maslou, G. Allport, B. Skinner kabi olimlarning shaxs haqidagi nazariyalari o'zaro taqqoslab bayon etilgan.

Kirish

Inson jamiyatning eng muhim bo'g'ini bo'lib, uning ijtimoiy hayotdagi o'rni, tutgan mavqei va faoliyati "shaxs" tushunchasi orqali izohlanadi. Psixologiya fanida shaxsning shakllanishi, rivojlanishi, faoliyati va undagi psixik jarayonlar chuqur o'rganiladi. Shaxsning jamiyatdagi roli, ichki dunyosi hamda tashqi muhit bilan aloqasi mazkur mavzuning markazida turadi.

Shaxs haqida tushuncha

Shaxs — bu muayyan jamiyatda yashovchi, ijtimoiy tajribaga, ong va tafakkurga ega, faoliyat orqali o'zini namoyon qiluvchi insondir. Inson tug'ilganda shaxs bo'lib tug'ilmaydi; u hayot jarayonida, tarbiya, ta'lim, muhit va tajriba ta'sirida asta-sekin

shaxsga aylana boradi. Shu bois shaxs tushunchasi biologik emas, balki ijtimoiy-psixologik toifa sifatida qaraladi.

Individ va shaxs

Inson dunyoga individ sifatida keladi. Ya'ni, u biologik mavjudot, organizm egasi sifatida mavjud bo'ladi. Biroq individ jamiyat ta'siri, tarbiya va o'zaro munosabatlar jarayonida shaxsga aylanadi. Bu jarayon tarixiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlarga bog'liq.

Shaxsning shakllanishida oila, maktab, tengdoshlar, madaniy muhit va jamiyat qadriyatlari asosiy o'rin tutadi.

Endopsixika va ekzopsixika tushunchalari

Psixologiya fanida shaxsning ichki va tashqi tomonlari alohida tahlil qilinadi:

Endopsixika

Bu shaxsning ichki psixik olamidir.

U quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- xarakter
- temperament
- qiziqishlar
- ehtijlar
- irodaviy sifatlar
- his-tuyg'ular

Endopsixika – shaxsning ichki uyg'unligi va individual psixik xususiyatlarini aks ettiradi.

Ekzopsixika

Bu shaxsning tashqi muhit bilan munosabatlarida namoyon bo'ladigan sifatlaridir:

- muomala madaniyati
- boshqalar bilan til topishish
- jamiyatdagi rol va mavqe
- ijtimoiy faollik

- kasbiy faoliyat

Ekzopsixika shaxsning ijtimoiy hayotdagi faol ishtiroki orqali rivojlanadi.

Jahon psixologiyasida shaxs nazariyalari

Shaxs psixologiyada ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Ularning yondashuvlari turlicha bo'lgan:

1. Z. Freydning psixoanalitik nazariyasi

Freydga ko'ra shaxs "Id", "Ego" va "Superego" qismlaridan iborat bo'lib, inson xulq-atvori asosan ongsiz mayllar tomonidan boshqariladi.

2. G. Allportning dispozitsion nazariyasi

Allport shaxsni o'ziga xos sifatlar majmui sifatida talqin qiladi. Har bir insonning o'ziga xos "muhim xususiyatlari" mavjud.

3. A. Maslouning gumanistik nazariyasi

Maslou shaxsning asosiy maqsadi — o'zini o'zi ro'yobga chiqarish, ya'ni o'z imkoniyatini to'liq namoyon etish deb hisoblaydi.

4. B. Skinnerning bixevioristik nazariyasi

Unga ko'ra shaxs xulqi tashqi muhit ta'siri, mukofot va jazolash jarayonlarida shakllanadi.

Bu nazariyalar shaxsning turli tomonlarini o'rganishga xizmat qiladi.

Shaxsning faoliyati

Shaxs faoliyati — bu uning maqsadga yo'naltirilgan harakatlaridir. Faoliyat orqali inson:

- biladi
- o'rganadi
- yaratadi
- jamiyatga hissa qo'shadi
- o'zini namoyon etadi

Faoliyatning asosiy turlari:

o'quv faoliyati, mehnat faoliyati, ijodiy faoliyat, ijtimoiy faoliyat.

Faoliyat jarayonida shaxsning tajribasi ortadi, dunyoqarashi kengayadi va mustaqilligi kuchayadi.

Shaxsning malaka va odatlari

Malaka — ko‘p marta bajarish natijasida avtomatlashtirilgan, puxta shakllangan harakat usullari.

Masalan: tez yozish, mashina haydash, hisob-kitob qilish.

Odat — shaxsning kundalik hayot tarziga singib ketgan xatti-harakatlaridir.

Odatlar ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Ijobiy odatlar (tartiblilik, halollik, vaqtни qadrlash) shaxs rivojiga xizmat qiladi.

Malaka va odatlar shaxsning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo‘lishiga asos yaratadi.

Xulosa:

Shaxs — jamiyatning faol va ongli a’zosidir. Inson individ sifatida tug‘ilib, ijtimoiy tajriba ta’sirida shaxsga aylanadi. Shaxsning ichki olami endopsixika orqali, tashqi ijtimoiy hayoti esa ekzopsixika orqali ifodalanadi. Jahon psixologiyasi shaxsni o‘rganishda turli nazariyalar yaratgan bo‘lib, ularning barchasi insonning murakkab psixologik tabiatini tushunishga xizmat qiladi. Shaxsning faoliyati, malakasi va odatlari uning jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi asosiy omillardir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Z. Freyd. Psixoanaliz asoslari. – Moskva: Progress, 1991.
2. A. Maslou. Motivatsiya va shaxsiyat. – Nyu-York: Harper & Row, 1987.
3. G. Allport. Shaxsning tuzilishi va rivojlanishi. – Boston: Houghton Mifflin, 1961.
4. B. Skinner. Organizm xulqi. – Nyu-York: Appleton-Century-Crofts, 1938.
5. R. Atkinson va boshqalar. Psixologiya: Zamonaviy tushunchalar. – Moskva: Mir, 2000.
6. Qodirov M., Karimova V. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
7. G‘oziyev E. Psixologiya nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2002.

8. Toshmatov F. Shaxs psixologiyasi va ijtimoiy omillar. – Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2019.
9. J. Rotter. Ijtimoiy o‘rganish nazariyasi. – Minnesota Universiteti, 1954.
10. Bandura A. Ijtimoiy-kognitiv nazariya: O‘z-o‘ziga ishonch konsepsiyasi. – Prentice Hall, 1997.
11. Шомуротов, У. (2024). ТЕХНОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ АРТ-ТЕРАПИИ В УСТРАНЕНИИ ЛИЧНОСТИ АГРЕССИИ. *Предпринимательства и педагогика*, 5(2), 91-95.
12. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. *Global Scientific Review*, 9, 1-4.
13. MELIKBOBOYEVICH, S., QIZI, O., & QIZI, Q. (2024). INSONIY MUOMALA VA MULOQOTNING PSIXOLOGIK VOSITALARI. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(2), 180-188.
14. Melikboboyevich, S. U., & Yusufaliyevna, H. S. (2024). Educator's Skill in Eliminating Aggressive Situations of Children Raised in Preschool Education Organization. *Samaraly Ta'lim Va Barqaror innovatsiyalar Jurnal*, 1(6), 611-616.